

բաժան եւ զիրար ամբողջացնող շատ մը ճիւղեր, ինչպէս ոսկեղարդին միայն մե- տաղական մասին վրայ աշխատողը, ուրիշ մը թանկագին ակերը զարդին, ինչպէս մատանի, ապարանջան, ողնոյց եւն, վը- րայ հաստատող, դամողը եւն: Իր մահա- գրութիւն — յիշատակարանին մէջ ոսկե- գործ եւ սայաճի, քովէ քով, պարզապէս աշխատողի, շինողի իմաստը ունին:

Հոս Տէր Սարգիսի մահագիրը, որ կ'են- թաղերեմ թէ իր դաւակն է, պահ մը կը դադրի թուելէ անոր զիտական եւ արուես- տական մասնայատկութիւնները, եւ անոր «դրագրութիւնը» եւ կը շարունակէ զայն ներկայացնել իբր քաւիլ, այսինքն կա- տարեալ անձ, բայց ո'չ թէ սովորական կատարելութեամբ, այսինքն «քամիլ» միայն մէկ մասնագիտութեան մէջ, այլ եւ «քամիլ ամէն զիհաց որ քան զչափն աւելի զոր գրեցաք», այսինքն իր ամէն տեսակի (զիհաց) մասնագիտութիւննե- րուն մէջ ալ հաւասարապէս կատարեալ, ինչպէս նաեւ կատարեալ իր բարոյական ու հոգեւոր առաքինութեանց մէջ: Ու յայտնի է որ Տէր Սարգիսի բարոյական առաքինութիւններուն պակը իր հաւա- տարմութիւնն է, «եւ հաւատարիմ որ իսկի (իսկապէս) չգէր (չկար) ի մէջ քրիստո- նէից ազգի մէջն»: Տէր Սարգիս իբր ար- քունի պաշտօնեայ (դրոշմահար), իբր ակնադործ ու իբր ոսկէգործ, այնպիսի փափուկ զիրքի մէջ էր որ այդ զիրքը միայն իր հաւատարմութեամբը կրնար պահել: Հալէպ մայրաքաղաքին արքունի- քը իրեն վստահած էր կարեւոր պաշտօն- ներ. Հալէպի ե շրջակայքի հարուստ, տե- ղացի կամ Եւրոպացի այրերն ու կիները իրեն հետ դործ կ'ընէին, ոսկի, արծաթ ու թանկագին քարեր կը յանձնէին իրեն, որ- պէս զի քննէր, փոխէր, նորոգէր, նորը շինէր, ու բոլոր այս յարաբերութեանց մէջ ան ցոյց տուաւ իր սքանչելի հաւա- տարմութիւնը: Ի դուր չէ՜, փառքի եւ ցոյ- ցի համար չէ՜ որ իր ընտանեկան մահագի- րը այդ տասը տող սեղմ մահագրութեան մէջ, ուղած ըլլայ անպատճառ յիշել ու

արձանել Տէր Սարգիսի հաւատարմութիւ- նը, ու այս Հալէպի նման խոշոր եւ առեւ- տրաշահ կեդրոնի մը մէջ, ուր ամէն ազգէ ու լեզուէ ու կրօնէ մարդիկ կային, ըստ Սիմէոն Լեհացիի: Թէ Հալէպի քրիստո- նէից մէջ իր ժամանակ «չկար իրմէ աւելի զիտուն եւ իմաստուն եւ ամէն բանէ խա- պարտար մարդ», բացարձակ իրողութիւն է եւ առանց չափազանցութեան:

Այսքանով չի լրանար սակայն Տէր Սար- ցիս «ամէն բանէ խապարտար» քահանա- յին հմտութիւնը: Իր ոսկէգործութեան եւ դրոշմահարութեան ազնիւ եւ մասնայա- տուկ արուեստներէն դուրս, «թաղվիմ Փրանկի զիտէր». տոմարագէտ էր եւ ո- րովհետեւ իր ժամանակ Հալէպի մէջ մա- սամբ կը դործածուէր նաեւ Փրանկի կամ Գրիգորեան տոմարը, Տէր Սարգիս զիտէր բաղդատել չին եւ նոր տոմարները: Մեծ կեդրոններու մէջ հայ քահանան տոմա- րագէտ էր, օրացուցագիր էր, ինչպէս էր Տէր Սարգիս՝ որուն շատեր կը գիմէին անտարակոյս տոմարագիտութեան եւ օ- դերեւութարանական հաշիւներու համար, մինչեւ որ իրմէ երկու դար յետոյ ընդ- հանրացաւ գրպանի օրացոյց դործածելու սովորութիւնը:

Տոմարագիտութիւնը առաւելապէս ա- րեւելեան զիտութիւն է եւ անբաժան է տիեզերագրութենէն: Մահագրութիւնը թուելէ յետոյ Տէր Սարգիսի զիտական եւ արուեստի մասնայատկութիւնները, ա- նոնց շարքը կը փակէ այսպէս. «եւ իլմի- ֆալազ զիտել» որ է ըսել զիտական քա- հանան զիտէր նաեւ ուսումն տիեզերքի — ֆալազ = globe, tout corps sphérique, sphère celeste, ciel եւն: Այս զիտութիւնը ո'չ այլ ինչ ուսումն է եթէ ոչ տիեզերա- գիտութիւն կամ տիեզերագրութիւն, երկ- նագրութիւն կամ երկնագիտութիւն: Եւ արդարեւ էջմիածնի Զեռազրաց Մատե- նագարանի թիւ 2361 թղթեայ ձեռագիրը՝ որ ամենայն հաւանականութեամբ այս Սարգիս քահ. Հալապեցիինն է, ունի հե- տեւեալ խորագիրը. — «Աշխարհի եւ այլ մասնաւոր իրաց սակաւահոգ բանք ար-

տաղերեցեալք ի Սարգիսէ ումեննէ պիտակ անուամբ քահանայէ, սակս վարժման ան- ձին իւրոյ: Յաղագս թէ զի'նչ է աշխարհ: Աշխարհն հոմանուն է եւ բաղմապատկա- բար ասի...»: Ա — ԺԳ զլուխը Երկնա- զրութիւնք, Երկրագրութիւնք եւ հոգե- խօսականք (ըստ Հայր Ակինեանի):

Ահա բաղմարդիւն, բանգէտ, բաղմալի- զու եւ բաղմարուեստ հայ քահանայի մը կեանքը, իրաւամբ Հալէպի պարծանքը նը- կատուած, Հալէպի՝ ուր համեմատաբար հայ փոքրիկ հօտի մը հովիւը, իր զիտու-

թեամբն ու իր հաւատարմութեամբը, քրիստոնեայ եւ Իսլամ բոլոր ազգերու մէջ կը փայլի: Կ'արժէր որ իսկապէս Առաքել դաւրիթեցի վրդ.է եւ Բերովբէ Պատկա- նեանէ յետոյ անգամ մըն ալ պատուէր անոր անջնջելի յիշատակը: Ինչպէս կան- իսցի ըսելու, անգամ մըն ալ կը կրկնեմ՝ որ ձեռագրաց նորագոյն յայտնութիւններ օր մը աւելի պիտի ընդարձակեն իր մա- սին ցարդ մեր ունեցած ծանօթութիւն- ները:

ԱՐՏԱՒԱԶԻ ԱՐԲԵՍՍ.

Ա Ռ Ա Ն Ձ Ի Ն

Երբ վիշտ ունիմ՝ զիս քողուցէ՛ք առանձին, Մի՛ պըղտորէ՛ք շնորհիքի աղբիւրն իմ անձին. Կ'ուզեմ ըմպել երկնածորան ակերէն՝ եւ յագեցնալ եւ գինովնալ ուղիսօրէն:

Տեսնել կ'ուզեմ սրտմաքաւ մեր կեանքին Յորձանքին մէջ՝ խաչի խորհուրդն երկնային. Զէ՞ որ վըշտով բիրեղացած սրտերէն Միայն՝ սիրոյ հուր կայլակներ կը բըխեն:

Կ'ուզեմ քաղուիլ պատանքին մէջ մեռութեան եւ լըսել ճիշդ գալարուող մարդկութեան. Փակուիլ յուշիկ՝ սըրբաբանին մէջ հոգւոյն Որ գաղտնի խոց ունի՝ արեամբ քաքաւուն:

Անմահութեամբ է կընքւած այն համբան Որուն մէջէն՝ լոկ խաչուածները կ'երբան. Անհո՛ւն համբայ՝ լայն կարծրած աշխարհում, Փառքի վըկայ երկնի բոլոր սուրբերուն:

Ո՞վ է տեսեր ովկեանն առանց ալիքի, կամ մարդուս կեանքն առանց ծովով քախծի... Անհո՛ւն հըմայց կայ խըռովին մէջ ծովուն, Անգի՛ն գոհար՝ խորութեան մէջ ցաւերուն:

Երբոր մեռնիմ՝ զիս մի՛ քողուք առանձին, Զովացուցէ՛ք երկնի պապակն իմ անձին... Կ'ուզեմ ժըպտիլ ձեզի իմ Հօր յարկերէն, Անդրաշխարհեան հըրճուամբ ցօղել ուղիսօրէն:

Արքայ, Մարտ 1939

Հ. Ա. Ք.

Ա Շ Ո Ւ Ն

Ո՛րքան տըխուր է միջօրէն այս աշման. Հիւանդ մարմնոյս ցաւերն ամբողջ կ'արթընան:

Մառախուղի մէջ կը հեւայ ամէն ինչ, եւ կողերուս մէջ՝ սիրտը լուռ եւ անիմջ:

Մօտիկ ձմրան հոգեվարքէն ահաւոր՝ Կ'ալեկոծին դաշտեր, ծառեր բիրաւոր:

Եւ սեւ կոհակ մը բընութեան քախծէն՝ Կ'իյնայ հոգւոյս մէջ, կը փըշրի ուժգնօրէն:

Գարնան ամբողջ կանանչութիւնն՝ ագազուն, Յովն է կարծես չոր իդներուս երագուն:

Հովը կէս մերկ ճիւղերը՝ դեռ կը քօթուէ ձաւրուս վըրան՝ որ աչքերէս քափուն է:

Շուրջըս մահ է՝ կեանքի սերմեր ընդգոցած. Ներսըս ցաւ կայ՝ մէջը հըրճուամբ եւ Աստուած:

Կ'անցնիմ միմակ տերեւներուն ընդմէջէն, վըշտի փուշեր՝ քայլերըս ծոյլ կ'ընդմիջեն:

Խաչեալը լոկ ինծի ընկեր մըտերիմ, եւ բովանդակ ես իմ անձով իր գերին:

Արքայ, Նոյեմբեր 1938

Հ. Ա. Ք.